

ביכורים שנראו לקריאה ודין הבאת ביכורים ע"י שליח

במשנה פרק א' דביכורים משנה ה' שנינו: השולח ביכוריו ע"י שליח מביא ואינו קורא. ובתלמוד ירושלמי שם פ"א ה"ה מבאר ר' יוסי בשם רשב"ל בשם ר' יוחנן, דוקא בשלקטן הבעלים פירות הבכורים על מנת לשלחם ביד שליח — מביא ואינו קורא, אבל בשלקטן הבעלים להביאם הוא — לא ישלחם ביד אחר. ולא פירש ר' יוסי מה טעם יש בדבר. ור' יונה, רבי זעירא, רבי אמי בשם רשב"ל בשם רבי הושעיה פירשו הטעם. אם לקטן הבעלים מלכתחילה ע"מ לשלוח ביד שליח, מאחר ובשעת הלקיטה לא היו ראויים לקריאה ע"י השליח, כי שליח אינו יכול לומר "האדמה אשר נתת לי", לפיכך רשאי להביאם ע"י שליח בלא קריאה. אבל אם לקטן הבעלים להביאם הוא, מיד נראו לקריאה — לא ישלחם ביד אחר. והטעם, שכל בכורים שנראו להיתר אכילה ע"י קריאה, אינם ניתנים אלא בקריאה, ומאחר והבעלים חשבו להביאם בעצמם נראו לקריאה, ואם לא יביאם בעצמו אלא ישלחם ע"י שליח — לא יוכל השליח לקיים מצות קריאה, ואין להם היתר בלא קריאה וירקבו. וביאור הדבר, שאם היה בדעתו להביא הבכורים באופן שאין בהם מצות קריאה — אין כאן עיכוב של אינו ראוי לבילה, לפי שלא נראו מעולם לקריאה. אבל אם נראו לקריאה ונדרחו — בילה דקריאה מעכבת בהם וירקבו (כמפורש במכות דף י"ח, ב). ובהמשך בגמרא שם אמר ר' יוסי ב' ר' חנינא: מתניתא פליגא על ר' הושעיא, שהרי שנינו (במשנה ז') "הפריש בכוריו ומכר שדהו מביא ואינו קורא", משום שאין לו עתה קרקע ומחזי כשקרא אם יאמר "האדמה אשר נתת לי". ואם כרבי הושעיא הרי בכורים אלה היו ראויים לקריאה בזמן ההפרשה ולאחר שמכר שדהו — נדרחו מקריאה, ואין ניתנים אלא בקריאה, ואם אי אפשר לקרוא — ירקבו. ומתרצת הגמרא כשנתן דעתו למכור השדה משעה ראשונה, ובזמן שהפריש לא היו ראויים לקריאה מלכתחילה. ושוב מקשה הגמרא (ממשנה ו') "יבש המעיץ ונקצץ האילן מביא ואינו קורא"¹, ואמאי הרי בשעה שהפריש, המעיץ והאילן היו קיימים ונראו לקריאה ולבסוף שיבשו נדרחו — וירקבו. ומשני: "יבש משעה ראשונה" קודם שהפריש ולא היו ראויים לקריאה מלכתחילה.

1 זהו לדעת חכמים אבל לדעת ר' יהודה מביא וקורא כיון שהקרקע קיימת לא חייש לאילן. וראה עוד בתוס' ברכות ריש פרק כיצד מברכים ו"משנה ראשונה" למשניות בטעם חכמים שמביא ואינו קורא.

והנה הרמב"ם בפ"ב מבכורים הל' כ"א פסק בשליח שיש הבדל בין אם לקטן מתחילה על מנת לשלחן בידו לבין אם מתחילה ע"מ לשלחן ביד שליח. וז"ל: "הפריש ביכוריו להעלותן בידו לירושלים לא ישלחם ביד שליח. ואם לקטן מתחילה ע"מ לשלחן ביד שליח הרי זה מותר לשלחן". מפרשי הרמב"ם ובראשם הר"י קורקוס ציינו שהוא מדברי הירושלמי שכתבנו, דכיון שנראו לקריאה כשלקטן ע"מ להביאם הוא, אינן ניתנים עוד בלא קריאה. ואילו בהפריש ביכוריו ומכר שדהו (פ"ד הל' ה') וביבש המעיין (שם פ"ד הל' י"ב) בכלם פסק הרמב"ם מביא ואינו קורא, ולא חילק בין משלקטן משעה ראשונה ע"מ למכור השדה, או בשיבש המעיין משעה ראשונה קודם שהפריש כמו שחילקו שם בירושלמי. משמע דלא סבירא ליה לרמב"ם שביכורים שנראו לקריאה אינם ניתנים אלא ע"י קריאה, ואין נפקא מינה מתי נלקט ותמיד מביא ואינו קורא גם אם ניראו לקריאה ונדרו. לפי זה קשה למה פסק בשליח שאם נראו לקריאה כשלקטן להביא בעצמו לא יכול להביא ע"י שליח כי כבר נראו לקריאה ואין נדרים עוד?

ונראה לתרץ ברעת הרמב"ם כי בלקטן הוא אין יכול לשלוח ע"י שליח, אין הטעם משום שנראו לקריאה ואם ישלחם ע"י שליח נדחים מקריאה, כי לדעת הרמב"ם גם אם נידחו מקריאה מביא ואינו קורא. אלא הטעם כמו שבעל "מראה הפנים" לירושלמי שם הסיק, מתוך שר' יוחנן לא פירש הטעם מדוע אם לקטן הבעלים להביאם בעצמו לא יביאם ע"י אחר, סימן שר' יוחנן חולק על ר' הושעיא וסובר שביכורים שנראו לקריאה ונדרו מביא ואינו קורא. לפי"ז יש להבין מאי שנא בין לקטן הבעלים להביאם הוא, לבין לקטן להביאם ע"י שליח לדעת ר' יוחנן? ונראה שבוזה תלוי ההבדל, כי בלקטן להביאם בעצמו משום שחלה עליו מצות הקריאה, אין לו ההיתר לבעלים לפטור עצמם ממנה, שמצות הבאת ביכורים לבית המקדש רמיא אכתפא דבעלים כשיש לו אדמה פרטית משלו וקרינן ביה "אדמתך תביא" — על כן חלה עליו גם מצות הקריאה ואין להם היתר לבעלים לפטור עצמם ממנה. נמצא שהמצוה תוכל להתקיים רק בהבאת הבעלים עצמם, לפיכך אינם יכולים להביאם ע"י אחר. וכאן ליכא למימר שלוחו של אדם כמותו, דאם לקטן להביאם בעצמו הוה ליה כמצוה שבגופו ולא מהני שליח. ומטעם זה חייבים הבעלים לשים את של הביכורים על כתפם ואפילו אגריפס המלך (ביכורים פ"ג משנה ד'), דהוה מצוה שבגופו ואינו רשאי לעשות שליח. והיינו טעמא שגם מצות קריאה צריכה להאמר "עודהו הסל על כתפו קורא מהגדתי היום" (שם משנה ו'), כי מצות ההבאה והקריאה הוה מצוה שבגופו כשלקטן להביאם בעצמו. וכן כתב רש"י גיטין מ"ז, ב ד"ה מדאורייתא "דבכורים מצוה דרמיא עליה היא", וכן כתבו בתוס' ב"ב דף פ"א, א ד"ה "ההוא" שזו דעת רשב"א שם, שביכורים הוה חובת הגוף.

אבל לקטן בתחילה ע"מ לשלחן ע"י שליח ולא נראו לקריאה מעולם, אז אמרינן שלוחו של אדם כמותו ויוכל לשלחן ע"י שליח. ומ"מ אין השליח קורא, לפי שלא חלה עליו מצות קריאה.

לפי דברינו ניחא שפסק הרמב"ם בשליח כר' יוחנן, ומחלק בין לקטן לשלחם בידו לבין לקטן לשלחם ע"י שליח מטעם שכתבנו לעיל. ובהפריש ביכוריו ואח"כ מכר שדהו, או ביבש המעיין, פסק גם אליבא דר' יוחנן שמביא וקורא אבל מטעם אחר. דלא איכפת לן אם

נראו לקריאה ונדחו. אבל לר' הושעיא הטעם בכולם כיון שנראו לקריאה ואינו יכול לקרא — ירקבו.

וכל זה אם השליח עשה רק את ההבאה, אבל אם עשה השליח הכל במצות הבעלים שלקטן והביאם לעזרה, אלא שגם הבעלים עלו עם השליח, נהי שהשליח אינו קורא אבל הבעלים יכולים לקרא. מכיון שהבעלים לא סלקו רשותם מן הבכורים ורשות בעליהם עליהם והבעלים הולכים עם השליח, אע"פ שהשליח הוא המביא — הבעלים נקראים המביאים. אבל אם הבעלים סילקו רשות מהביכורים ומסרום לשליח להביאם לבית המקדש, אין הבעלים יכולים לקרא אף אם הם עלו עם השליח. כך כתב הר"י קורקוס לרמב"ם פ"ד ה"ח מביכורים, וכן כתבו תוס' בב"ב פ"ב, א ד"ה עד. אמנם לדעת הרשב"ם הבעלים קוראים, כי שלוחו של אדם כמותו והוה השליח ידו של הבעלים, והראיה שהבעלים הצטרפו לבוא עם השליח.

ומשיטת הבבלי במכות דף י"ח ב' נראה גם שר' הושעיה ור' יוחנן נחלקו אם בכורים שנראו לקריאה ונדחו אם מביא ואינו קורא, או שאינו מביא כלל וירקבו. דשנינו שם: "אמר ר' אלעזר אמר ר' הושעיא: הפריש בכורים קודם לחג — שהם בני קריאה — ועבר עליהן החג — ירקבו". פירש רש"י: דלאו בני קריאה נינהו דכתיב בתר קריאה ושמחת בכל הטוב, מעצרת ועד החג שהוא זמן שמחת לקיטת פירות מביא וקורא מן החג ועד חנוכה מביא ואינו קורא". ואף שביכורים שנראו לקריאה והגיעו לבית המקדש, גם אם לא קראו עליהם אלא שהניחו אותם ליד המזבח, קריאה אינה מעכבת בהם, היינו משום שהיו ראויים לקריאה ולא היה שום דיחוי בקריאה, אבל אם ניראו לקריאה ונדחו קודם ההבאה — קריאה מעכבת בהם. לפיכך אם הפריש בכורים קודם החג, שהם בני קריאה, ועבר עליהם החג ולא הביאם למקדש ונדחו מן הקריאה — ירקבו.

ובהמשך שם בגמרא אומר רב אחא בר' יעקב שר' יוחנן סובר שקריאה אינה מעכבת את הבאת הביכורים, כי הוא סובר כמו רבנן שאפילו אם ניראו ונדחו יכולים להביא. ומה שאמר ר' יוחנן שם שקריאה מעכבת, אמר זאת אליבא דר' שמעון. הרי לנו ראיה שר' יוחנן חולק על ר' הושעיא וסובר שאין עיכוב להביא בכורים שנראו לקריאה וחזרו ונדחו ויביא בלא קריאה.

אבל לכאורה יש לעיין כי שם במכות מדובר אם הקריאה מעכבת את האכילה ולא אם הקריאה מעכבת את ההבאה. אלא שאחד תלוי בשני, שאם אי אפשר לקרוא הרי שאינו ניתן לכהנים באכילה, ולכן לא יביא כלל למי שסובר קריאה מעכבת.

והנה לדעת תוס' בגיטין דף מ"ז, ב ובבא בתרא דף פ"א ב שר' יוסי ב"ר חנינא סובר כר' הושעיא. דאיתמר התם: "דאמר ר' יוסי ב"ר חנינא: בצרן ושגרין ביד שליח ומת השליח בדרך מביא ואינו קורא שנא' ולקחת והבאת — עד שתהא לקיחה והבאה באחד". ופירש רש"י שלאחר שמת השליח חזר בעל השדה והביא בעצמו את הבכורים — מביא ואינו קורא, כי הלקיחה היתה ביד השליח וההבאה היתה ע"י הבעלים. והקשו בתוס' שם (בגיטין ד"ה מביא, ובב"ב ד"ה בצרן): אמאי לא נאמר שירקבו שהרי נראו לקריאה בזמן שבצרן ואח"כ שמסר לשליח נדחו מקריאה, כמו בהפריש בכורים קודם החג ועבר עליהן החג שהדין ירקבו. ותירצו שכאן איירי כשהיה בדעתו מתחילה כשבצרן לשגרן ביד אחר והוה

כאילו לא נראו לקריאה מעולם כדעת ר' הושעיא בירושלמי, ולכן מביא ואינו קורא. אולם בדעת הרמב"ם שכתבנו שהוא פוסק כר' יוחנן שביכורים שנראו ונדחו מבית ואינו קורא, אפילו הכי פסק כר' יוסי ב"ר חנינא וז"ל: "הפריש בכוריו ושלחן ביד אחר ומת השליח בדרך אע"פ שחזר הוא והביאן, אינו קורא שנא' ולקחת ובאת עד שתהא לקיחה והבאה כאחת" (בכורים פ"ד הל' ח). ולא כתב שמדובר שכשבצרן היה בדעתו לשגרן ביד אחר ולא ניראו לקריאה מעולם לכן מביא וקורא, ולדעתו גם אפילו שלא היה בדעתו לשלחן ביד אחר מביא וקורא — מטעם גזירת הכתוב "ולקחת והבאת" עד שתהא לקיחה והבאה כאחת אז מביא וקורא אבל אם הלקיחה בידי שליח וההבאה בידי בעלים מביא ואינו קורא. וכתבו שם התוס' שלדעתם גם בהפריש קודם לחג על מנת להביאם אחר החג לא ירקבו, ולאחר החג מביא ואינו קורא. ובספר "אור שמח" (פ"ד הל' י"ג מבכורים) כתב שכן מפורש בירושלמי (פ"א ה"ו). דאמרו שם: "חברייא בשם ריב"ל הפרישן קודם לחג ועבר עליהן החג מביא ואינו קורא". (ומסיק שם) "דלית ליה לר' זעירא כהדא חברייא (משום) דסבר ר' זעירא שכל ביכורים שנראו ליתור בקריאה אינן ניתרים אלא בקרייה". ופריך: "ולית ליה לחברייא כן"? ! פירוש האם חברייא חולקים על זעירא שכן אמרו שאם הפרישם קודם לחג ועבר החג מביא ואינו קורא, ולר' זעירא ירקבו. ומשני: "אית להון — והא דקאמרי דאם עבר עליהן החג מביא ואינו קורא — כשהפרישן קודם לחג להביאן לאחר החג", והוי דומיא בשלקטן ע"מ לשלחן ביד אחר שלא נראו לקריאה כלל דמביא ואינו קורא. וזהו כתוס' שלפנינו.

והנה רשב"ם שם בבא בתרא ד"ה "ולקחת והבאת" כתב, שהלקיחה האמורה בתורה היא הבצירה, ואם הבצירה היתה ביד הבעלים (וזהו היא הלקיחה) וההבאה היתה ע"י שליח מביא ואינו קורא דבעינן לקיחה והבאה כאחת. ורבנו תם שם בד"ה "בצרן" חולק עליו, וכתב שהלקיחה לא משמע הבצירה אלא הלקיחה היא מתוך הבית. והכי פירושה בצרן בעלים לפירות והכניסם לתוך ביתו ואח"כ שגרן ביד שליח, מביא ואינו קורא, כי הלקיחה מן הבית היתה ע"י בעלים וההבאה ע"י שליח.

לפי שיטת ר"ת אפשר לתרץ קושיית התוס' מפני מה אין אומרים בשגרן ביד שליח ונדחו מקריאה — ירקבו, לפי שבשגרן ביד שליח לא נדחו לחלוטין מקריאה, כי הרי אפשר להחזירם לבית בעלים והבעלים יקחו הפירות ויביאם בעצמם. ולפי שיש להם תקנה מביא ואינו קורא. אבל לדעת רשב"ם שהלקיחה היא הבצירה כיון שבצרן הבעלים אין להם תקנה, לכן הוצרכו לתרץ שהיה בדעתו מתחילה בשעת הבצירה לשגרן בידי שליח. והרמב"ן בתחילת פ' תבא (דברים כ"ו, ב) כתב: "טעם ולקחת מראשית כל פרי האדמה אשר תביא מארצך, שתיקח מראשית כל הפרי אשר תביא אל הבית מארצך אשר ה' אלקיך נותן לך". ובספר "משך חכמה" העיר שזו שיטת ר"ת (בב"ב פ"א א ד"ה בצרן) שהלקיחה היא מתוך הבית.

וראיתי בפירושו הר"י קורקוס שדייק מדברי הרמב"ם שכתב: "הפריש בכוריו ושלחן ביד אחר... אע"פ שחזר הוא והביאן אינו קורא". ודייק ממה שכתב "שחזר הוא והביאן" היינו שהלקיחה היא מן הבית ואפשר להחזירם לבית ותהיה הלקיחה וההבאה באחד וזהו כשיטת רבנו תם.

וזה ברור ואין צריך לפנינו שאם בצרן הבעלים על דעת להביאם בעצמו, אלא שמחמת כובד הפירות מסר לעבדו או לשלוחו להובילם, עדין קרינן ביה לקיחה והבאה כאחד. וכן משמע מן המשנה "אפילו אגריפס המלך נוטל הסל על כתפו" (פ"ג מ"ד), משמע שכל הדרך משום כבוד מלכות מסר המלך ביכוריו לעבדיו, אלא שלכבוד המקדש והמצוה נטל אגריפס המלך הסל על כתפו, ולא אמרינן שאגריפס לא יקרא משום שלא הביא כל הדרך דזה אינו כדאמרינן. וכן הוא בתוספתא בכורים פ"ב, ח: "כל הדרך כולה הרשות בידו ליתנה לעבדו או לקרובו עד שמגיע להר הבית. הגיע להר הבית אפילו אגריפס המלך נוטל הסל על כתפו".

לפי"ז אם הלקיחה מן הבית היתה ע"י בעלים וסוף ההבאה היתה גם על ידי בעלים כודאי מביא וקורא, ולא אמרינן שלא יקרא אלא אם סילקו הבעלים רשותם מן הביכורים ומסרו לשליח שיביאם אז אין הבעלים קוראים פ' ביכורים.

